

GEDACHTEN

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 39

GIACOMO LEOPARDI

GEDACHTEN

VERTAALD EN VAN EEN NAWOORD VOORZIEN
DOOR FRANS VAN DOOREN

UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS
AMSTERDAM · ANTWERPEN

Voor Henny, die Leopardi zo waardeert

Eerste druk, 1976
Tweede druk, 1995

Copyright Nederlandse vertaling © 1976
Frans van Dooren/B.v. Uitgeverij De Arbeiderspers,
Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van B. V. Uitgeverij De Arbeiderspers, Singel 262, Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from B. V. Uitgeverij De Arbeiderspers, Singel 262, Amsterdam.*

Oorspronkelijke titel: *Pensieri*

ISBN 90 295 2869 9 / CIP

INHOUD

Gedachten 7

Nawoord

I Leopardi's werken 95

1 *Bekendheid in Nederland* 95

2 *Het proza* 97

3 *De poëzie* 102

4 *Ideeënwereld* 104

II Leopardi's leven 110

1 *De relatie leven-werk* 110

2 *Afkomst en milieu* 112

3 *Van filologie naar filosofie* 116

4 *Liefde en vriendschap* 122

5 *De crisis: Recanati en Rome* 126

6 *Milaan, Bologna, Florence, Pisa* 131

7 *De kerker van Recanati* 135

8 *Florence: De Sinner, Ranieri, Fanny* 138

9 *De laatste jaren in Napels* 144

Beknopte bibliografie 149

Ik heb lang geweigerd de dingen die ik hier ga zeggen als waar te beschouwen. Want, afgezien van het feit dat mijn natuur er te ver van afstand en de menselijke geest steeds geneigd is anderen te beoordelen naar zichzelf, heb ik ook nooit de neiging gehad de mensen te haten, maar ben ik er altijd op uit geweest ze te beminnen. Ten slotte heeft de ervaring mij op bijna geweldadige wijze van de waarheid overtuigd. En ik ben er zeker van dat die lezers die veel en op uiteenlopende wijze met mensen zijn omgegaan, zullen toegeven dat datgene wat ik hierna ga zeggen waar is. Alle anderen zullen het overdreven vinden omdat de ervaring het hen, als ze al ooit de kans zullen krijgen om werkelijk ervaring met de menselijke samenleving op te doen, niet duidelijk voor ogen stelt.

Ik bedoel dat de wereld een komplot is van doortrapte lieden tegenover eerlijke mensen, en van verachtelijke sujetten tegenover hoogstaande personen. Wanneer twee of meer doortrapte figuren de eerste keer bij elkaar zijn, zien ze gemakkelijk en als het ware door middel van bepaalde tekens wat ze aan elkaar hebben. En direct zijn ze het samen eens. Of ze voelen zich, als hun belangen dit niet toelaten, in ieder geval tot elkaar aangetrokken en koesteren het grootste respect voor elkaar. Als een slecht iemand handel drijft en zaken doet

met andere moreel slechte mensen, gebeurt het heel dikwijls dat hij zich eerlijk gedraagt en de ander niet bedriegt. Maar komt zo iemand in contact met rechtschapen mensen, dan is het absoluut zeker dat hij ten opzichte van hen tekort schiet in betrouwbaarheid en hen overal waar het hem uitkomt probeert te benadelen, ook al zijn het personen die nergens bang voor zijn en in staat om zich te wreken. Want hij hoopt dat hij – en dat lukt hem bijna altijd – hún flinke houding door zijn bedriegerijen de baas kan blijven. Ik heb meermalen zeer bange mensen, wanneer ze zich bevonden tussen een slecht iemand die nog banger was dan zij zelf en een rechtschapen persoon vol moed, uit angst de kant zien kiezen van degene die slecht was. Dit gebeurt zelfs steeds wanneer gewone mensen zich in dergelijke omstandigheden bevinden. Want de wegen van flinke en eerlijke personen zijn bekend en duidelijk, die van doortrapte individuen verborgen en oneindig gevarieerd. Welnu, zoals iedereen weet, brengt het onbekende meer vrees teweeg dan het bekende, en kan men zich tegen de wraak van hoogstaande mensen, waarvoor juist lafheid en angst iemand sparen, gemakkelijk beschermen. Maar geen enkele angst en geen enkele lafheid is toereikend om te ontkomen aan de geheime listen en lagen en evenmin aan de openlijke aanvallen van moreel laagstaande vijanden. Over het algemeen is men in het dagelijks leven heel weinig bang voor echte moed, ook al omdat deze, door het feit dat hij zich met geen enkel bedrog ophoudt, in zijn uitrusting datgene mist wat de dingen schrikwekkend maakt. En vaak gelooft men er ook niet in. Het is zelfs zó dat moreel slechte mensen dikwijls als onverschrokken personen gevreesd worden, omdat ze door hun bedrog als zodanig beschouwd worden.

Sporadisch voorkomend zijn slechte mensen die arm zijn. Want als een rechtschapen iemand, om over de rest maar niet te spreken, tot armoede vervalt, komt geen mens hem te hulp

en velen hebben er zelfs plezier in. Maar als een moreel laagstaand individu arm wordt, komt heel de stad in actie om hem te helpen. De reden is gemakkelijk te begrijpen. Het komt omdat wij van nature getroffen worden door het ongeluk van degenen die onze vrienden en lotgenoten zijn, aangezien ons zelf ogenschijnlijk hetzelfde boven het hoofd hangt. En als we dan kunnen, doen we er graag iets aan. Want zien we eraan voorbij, dan schijnen we maar al te duidelijk goed te vinden dat het ons, wanneer de gelegenheid zich voordoet, net zo gaat. Zo beschouwen moreel slechte mensen, die op de wereld het grootst in aantal zijn en het rijkst aan talent, allemaal de andere slechte mensen, ook al kennen zij hen niet van gezicht, als vrienden en lotgenoten. En als het nodig is, voelen zij zich verplicht om hen te helpen op grond van die soort van stilzwijgende overeenkomst die er, zoals ik gezegd heb, tussen hen bestaat. Zij vinden het ook een schandaal als een man die als een der hunnen bekend staat, in armoede verkeert. Want dit wordt door de wereld die in woorden de deugd altijd eert, gemakkelijk in dergelijke gevallen een straf genoemd. En het is zo dat dit voor hen allen schandelijk is en schadelijk kan worden. Daarom spannen ze zich zózeer in om dit schandaal weg te nemen dat men maar weinig voorbeelden van dat soort mensen ziet, afgezien van een aantal volkomen obscure figuren die, wanneer ze in beroerde omstandigheden terecht zijn gekomen, er niet op een of andere manier in slagen hun zaken weer draaglijk in orde te krijgen.

Goede en hoogstaande mensen daarentegen, die als het ware afwijken van het normale gedragspatroon, worden op grond van dezelfde reden zo ongeveer gezien als wezens van een andere soort. En ten gevolge daarvan beschouwt men hen niet alleen niet als lotgenoten en vrienden, maar vindt men zelfs dat zij geen deel hebben aan de rechten van de gemeenschap. En ze worden, zoals men altijd en overal kan zien ge-

beuren, meer of minder zwaar vervolgd, al naar gelang de laagheid van geest en de verdorvenheid van de tijd en van het volk waarvan ze toevallig deel uitmaken, meer of minder opvallend zijn. Want zoals de natuur in het lichaam van levende wezens steeds de neiging heeft zich te zuiveren van die sappen die niet overeenkomen met die waaruit het lichaam eigenlijk is samengesteld, zo bewerkt dezelfde natuur daar waar vele mensen opeengehoopt zijn, dat men iedereen die sterk afwijkt van het normale gedragspatroon van die mensen – vooral als een dergelijke afwijking ook een tegenstelling inhoudt – met inspanning van al zijn krachten probeert uit te roeien of te verjagen. Ook zijn goede en moreel hoogstaande mensen meestal erg gehaat omdat ze gewoonlijk eerlijk zijn en de dingen bij hun naam noemen: een fout die geen vergeving kan vinden bij het mensdom, dat degene die kwaad doet of het kwaad zélf nooit zo fel haat als degene die het kwaad in het daglicht stelt. Zodoende komt het dikwijls voor dat terwijl degene die kwaad doet rijkdom, eer en macht verwerft, degene die het in het daglicht stelt naar de galg wordt gesleept. De mensen zijn namelijk zonder meer bereid om van hun medemensen of de hemel al het mogelijke te verdragen, mits ze er maar voor gespaard blijven dat men erover praat.

II

Ga de levens van beroemde personen maar na, dan zul je, als je het oog richt op diegenen die niet in geschriften maar in daden aan die voorwaarde van roem voldoen, met de grootste moeite maar enkele werkelijk grote figuren vinden die het in hun jeugd niet zonder vader hebben moeten stellen. En nu wil ik het niet hebben over het feit dat van hen die leven van hun inkomsten, degene van wie de vader nog in leven is in het al-

gemeen iemand zonder middelen is en dientengevolge in de wereld machteloos staat. Waarbij dan nog komt dat zo iemand tegelijkertijd de verwachting kan koesteren dat hij eens bemiddeld zal worden, waardoor hij zich niet druk maakt om door eigen inspanning iets te bereiken: iets wat hem tot grote daden zou kunnen brengen, maar wat zelden voorkomt omdat degenen die grote dingen verricht hebben meestal van het begin af aan vermogend zijn geweest of althans behoorlijk beedeeld met aardse goederen. Maar dit alles terzijde gelaten brengt de vaderlijke macht bij alle volkeren die wetten hebben, een soort van slavernij van de zonen met zich mee. En omdat deze slavernij een dagelijks terugkerend iets is, is ze schrijnender en gevoeliger dan die van de maatschappij. En hoezeer ze ook kan worden verzacht door wetten, openbare zeden of persoonlijke eigenschappen van de mensen, nooit zal ze nalaten een zeer schadelijke uitwerking te hebben. Het is een gevoel dat je zo lang je vader leeft onafgebroken met je meedraagt en dat bevestigd wordt door de mening die de mensen zichtbaar en onontkoombaar over je hebben. Ik bedoel een gevoel van onderworpenheid en afhankelijkheid, en een gevoel dat je geen baas bent over je zelf of liever dat je om zo te zeggen geen volledige persoonlijkheid bent maar slechts een gedeelte daarvan, en dat je naam meer aan iemand anders toebehoort dan aan je zelf. Dit gevoel, dat het sterkst ontwikkeld is bij hen die het meest voor alles capabel zouden zijn omdat ze door hun levendige geest beter in staat zijn om de realiteit van hun eigen situatie aan te voelen en een scherper inzicht hebben om deze te doorgronden, kan bijna niet samengaan met het maken van welke grote plannen dan ook, om over de uitvoering ervan dan nog maar te zwijgen. Het is logisch dat iemand, nadat zijn jeugd op deze manier verstreken is, op een leeftijd van veertig of vijftig jaar voor de eerste keer merkt dat hij baas over zich zelf is geworden,

geen prikkel meer voelt en, stel dat hij er wel een zou voelen, niet meer over voldoende energie, kracht en tijd beschikt om grote dingen tot stand te brengen. Zo wordt ook hier bewaarheid dat men op aarde geen enkel goed kan ondervinden dat niet vergezeld gaat van een kwaad van dezelfde omvang. Want tegenover het onschatbare nut dat erin gelegen is dat je in je jeugd een ervaren en liefdevolle leidsman hebt—voor welke taak geen mens beter geschikt is dan je eigen vader—staat een soort van waardeloosheid van de jeugd en, in het algemeen gesproken, van heel het leven.

III

De wijsheid van deze eeuw op economisch gebied kan men afmeten aan het succes van de zogenaamde compacte uitgaven die weinig papier kosten maar heel wat ogen. Hoewel men ter verdediging van de papierbesparing in de boeken kan aanvoeren dat het in deze eeuw gebruikelijk is om veel te drukken en niets te lezen. Tot dit gebruik behoort ook het verschijnsel dat men de ronde lettertypen die over het algemeen in de vorige eeuwen in Europa in zwang waren, heeft verlaten en vervangen door langwerpige lettertypen, waarbij men dan ook nog glanzend papier is gaan gebruiken: dingen die naarmate ze mooier zijn om te zien, schadelijker zijn voor de ogen, maar heel erg voor de hand liggen in een tijd waarin boeken gedrukt worden om te zien en niet om te lezen.

IV

Wat nu volgt is geen gedachte maar een verhaal dat ik hier vertel om de lezer te amuseren. Een vriend of liever een le-

vensgezel van mij, Antonio Ranieri, een jongeman die, als hij mag blijven leven en de mensen het niet in hun hoofd halen om aan de gaven die hij van de natuur heeft ontvangen achteloos voorbij te gaan, binnenkort alleen nog maar bij zijn naam genoemd hoeft te worden, woonde in 1831 in Florence met mij samen in hetzelfde huis. Toen hij in de zomer op een avond door de Via Buia liep, bemerkte hij dat op de hoek vlak bij het Domplein onder een van de ramen van de benedenverdieping van het palazzo dat nu aan de familie Ricciardi toebehoort, een heleboel mensen stonden die angstig uitriepen: een spook, een spook! En toen hij door het raam in de kamer keek, waar geen ander licht was dan dat wat er van de straatlantaarns binnenviel, zag hij met eigen ogen zo iets als de schaduw van een vrouw die met haar armen naar alle kanten zwaaide en verder onbeweeglijk bleef. Maar omdat hij andere dingen aan zijn hoofd had, liep hij door. En die avond en heel de volgende dag dacht hij niet meer aan die gebeurtenis. Toen hij de volgende avond op dezelfde tijd toevallig weer langs dezelfde plek kwam, vond hij er nog meer mensen verzameld dan de avond tevoren en hij hoorde hen weer even bang uitroepen: een spook, een spook! En weer door het raam naar binnen kijkend zag hij opnieuw diezelfde schim die nog steeds zonder andere bewegingen te maken met de armen stond te zwaaien. Het raam was op niet veel meer dan manshoogte boven de grond en iemand uit de menigte die een politieagent leek, zei: als ik iemand had bij wie ik op de schouders kon gaan staan, zou ik erop klimmen om te kijken wat dat daarbinnen is. Ranieri voegde daaraan toe: als u mij ondersteunt, klim ik omhoog. En toen de man tegen hem gezegd had: gaat uw gang! klom hij omhoog en ging hij op zijn schouders staan. En vlak bij de ijzeren tralies van het raam vond hij uitgespreid over de rugleuning van een stoel een zwart schort dat door de wind in beweging gebracht werd en de indruk gaf van armen

die heen en weer zwaaiden. En op de stoel tegen dezelfde rugleuning een spinrokken dat op het hoofd van de schim leek. Ranieri pakte het spinrokken in zijn handen en liet het zien aan de menigte die zich onder veel gelach verspreidde.

Waartoe dit verhaaltje? Tot ontspanning van de lezer zoals ik heb gezegd, en bovendien omdat ik vermoed dat het nog zijn nut kan hebben voor de historische kritiek en de filosofie te weten dat in de negentiende eeuw in het hartje van Florence – de meest ontwikkelde stad van Italië waar met name het gewone volk bijzonder intelligent en ontwikkeld is – geestverschijningen gezien worden die als spoken beschouwd worden en spinrokkens blijken te zijn. En laten vreemdelingen hier niet glimlachen zoals ze graag doen wanneer het dingen van ons betreft. Want het is een maar al te bekend feit dat geen van de drie grote volkeren die zoals de kranten schrijven, *marchent à la tête de la civilisation*, minder aan geesten geloof dan het Italiaanse.

V

In dingen die verborgen zijn heeft de minderheid altijd het beste inzicht, in dingen die zich openlijk voordoen de meerderheid. Het is absurd om in metafysische kwesties datgene aan te voeren wat men *communis opinio* noemt. Aan deze *communis opinio* hecht men namelijk geen enkele waarde wanneer het om fysieke zaken gaat die onderworpen zijn aan de zintuigen, zoals bij voorbeeld de kwestie van de beweging van de aarde en ontelbare andere problemen. En van de andere kant is het vermetel, gevaarlijk en op de lange duur nutteloos om tegen de mening van de meerderheid in te gaan wanneer het maatschappelijke zaken betreft.

GEDACHTEN

VI

De dood is geen kwaad, want hij bevrijdt de mens van alle kwade dingen en tegelijk met de goede dingen ontnemt hij hen de verlangens ernaar. De ouderdom is het grootste kwaad, want deze berooft de mens van alle genoegens, maar laat hem de begeerte ernaar behouden. En hij brengt alle smarten die er maar bestaan met zich mee. Toch zijn de mensen bang om dood te gaan en verlangen ze om oud te worden.

VII

Er bestaat – het is vreemd om het te zeggen – een doodsverachting en een moed die meer verwerpelijk en laagstaand is dan vrees, en wel die van kooplieden en andere mensen die er op uit zijn om geld te verdienen. Het is vaak namelijk zo dat deze zelfs voor zeer kleine verdiensten en schrale winsten hardnekkig weigeren de voorzorgsmaatregelen te nemen die noodzakelijk zijn voor hun lijfsbehoud en zich aan zeer grote gevaren blootstellen, waarin zij niet zelden als verachtelijke helden een smadelijke dood sterven. Van deze schandelijke vorm van moed heeft men duidelijke voorbeelden kunnen zien, niet zonder dat er verliezen en slachtingen onder onschuldige mensen het gevolg van waren, bij gelegenheid van de pest die men liever aanduidt als *cholera morbus*, een epidemie die de laatste jaren onder de mensen vele slachtoffers gemaakt heeft.

Een van de grootste vergissingen die de mensen dagelijks maken, is dat zij geloven dat men hun geheimen zal bewaren. En niet alleen de geheimen die bestaan in datgene wat zij in vertrouwen vertellen, maar ook die welke betrekking hebben op zaken die buiten hun wil of tegen hun wil door wie dan ook gezien of gehoord worden en waarvan zij liever zouden hebben dat zij verborgen bleven. Welnu, ik zeg je dat je je iedere keer vergist wanneer je, wetend dat iets van jou bekend is aan anderen, het niet reeds als een vaststaand feit beschouwt dat het bekend is aan het publiek, wat voor schade of schande jou ten gevolge hiervan ook mag treffen. Uit alle macht proberen de mensen uit het oogpunt van eigenbelang dat wat verborgen is, niet in de openbaarheid te brengen. Maar als het anderen betreft, zwijgt niemand. En als je zekerheid op dit punt wilt hebben, onderzoek dan je zelf maar, dan zul je zien hoe vaak misnoegen, schade of schande die er voor anderen uit kunnen voortvloeien, jou beletten iets dat je weet dóór te vertellen, zo niet aan velen dan toch aan deze of gene vriend, wat op hetzelfde neerkomt. In de menselijke samenleving is geen enkele behoefte groter dan die om te roddelen en het is zonder twijfel het voornaamste middel om de tijd door te komen, wat een van de eerste noodzakelijkheden van het leven is. En geen stof is meer uitgelezen voor roddelpraatjes dan die welke de nieuwsgierigheid prikkelt en de verveling verdrijft. En dat doen geheime en nieuwe dingen. Hou daarom goed deze regel in het oog: de dingen waarvan je niet wilt dat men te weten komt dat je ze hebt gedaan, moet je niet alleen niet doorvertellen maar ook niet doen. En die dingen waarvan je niet kunt maken dat ze er niet zijn of zijn geweest, daarvan is men, ook al merk je er niets van, op de hoogte, wees daar van overtuigd.

GEDACHTEN

IX

Wie tegen andermans verwachting in de juiste afloop van iets heeft voorspeld, moet niet denken dat degenen die het niet met hem eens waren, wanneer ze dat gezien hebben, hem gelijk zullen geven en hem wijzer en verstandiger zullen noemen dan zich zelf. Want ze zullen ofwel de gebeurtenis zelf of de voorspelling ervan ontkennen, ofwel aanvoeren dat een en ander verschilt wat betreft de omstandigheden, ofwel op een of andere manier motieven uitvinden waarmee ze zich zelf en anderen tot de overtuiging zullen proberen te brengen dat hun mening juist was en de tegenovergestelde onjuist.

X

Van het merendeel van hen die wij volmacht geven om onze kinderen op te voeden, weten wij zeker dat ze zelf niet opgevoed zijn. En er bestaat bij ons geen enkele twijfel omtrent het feit dat zij niet datgene kunnen geven wat ze niet hebben ontvangen en wat men op andere manieren niet kan verwerven.

XI

Er is een eeuw die, om over de rest maar te zwijgen, op het gebied van kunsten en wetenschappen de pretentie heeft om alles te herscheppen omdat ze zelf niets kan scheppen.

Als iemand die door inspanningen en ontberingen of misschien alleen maar na lang wachten iets goeds heeft verworven, een ander hetzelfde goed gemakkelijk en snel ziet verwerven, verliest hij in feite niets van wat hij bezit, al is zo iets natuurlijk zeer onplezierig. Want in zijn voorstellingsvermogen vermindert het goede dat hij verworven heeft enorm in waarde als het ook in het bezit komt van iemand die zich weinig of geen offers en moeite getroost heeft om het te verwerven. Daarom beklagt zich de arbeider uit de parabel van het evangelie over het feit dat aan hen die minder hadden gewerkt dan hij toch evenveel loon was uitbetaald. En bepaalde ordersgeestelijken hebben de gewoonte om de novicen met alle mogelijke strengheid te behandelen uit vrees dat deze zonder moeilijkheden het niveau zouden bereiken dat zij zelf mét moeilijkheden bereikt hebben.

Een schone en zoete illusie is het dat verjaardagen van een bepaalde gebeurtenis, ook al heeft deze gebeurtenis in feite niet méér met die dagen te maken dan met welke andere dag van het jaar ook, toch op een bijzondere wijze met die dag in verband schijnen te staan, zodat op die dagen steeds als het ware een schaduw van het verleden oprijst en terugkeert en ons voor ogen komt te staan. Daardoor wordt gedeeltelijk de sombere gedachte aan het teniet gaan van dat wat eens geweest is, verzacht en de pijn van vele verliezen gelenigd. Want die herdenkingen wekken de indruk dat datgene wat voorbij is en niet meer terugkeert, niet volledig afgestorven en verloren is. Het is alsof wij, wanneer we ons bevinden op

plaatsen waar dingen gebeurd zijn die op zich zelf of voor ons persoonlijk gedenkwaardig zijn, en wij zeggen: hier gebeurde dit en daar dat, de indruk hebben dat wij om zo te zeggen dichter bij die gebeurtenissen staan dan wanneer wij ons elders bevinden. Zo lijkt het ook, wanneer wij zeggen: vandaag één jaar of zoveel jaar geleden gebeurde er dit of dat, of dit feit daardoor als het ware meer aanwezig of minder voorbij is dan op andere dagen. En dit idee is zo diep ingeworteld bij de mensen dat men nog maar ternauwernood schijnt te kunnen geloven dat de verjaardag net zo ver van de zaak af staat als iedere andere dag. Het jaarlijks vieren van belangrijke herdenkingen, zowel op godsdienstig als op maatschappelijk vlak, zowel met betrekking tot het openbare als tot het persoonlijke leven, van verjaardagen en sterfdagen van dierbare personen en meer van dergelijke dagen, was daarom bij alle volkeren die herinneringen en een kalender hadden, iets gewoons en dat is het nog. En toen ik verscheidene mensen hierover aansprak, heb ik opgemerkt dat personen die gevoelig zijn en gewend aan eenzaamheid of vaak met zich zelf bezig zijn, gewoonlijk zeer veel belangstelling hebben voor jaarlijkse herdenkingen en om zo te zeggen van dit soort herinneringen leven, en steeds bij zich zelf denken en zeggen: op een dag als deze gebeurde mij dit of dat.

XIV

Het zou opvoeders en vooral ouders niet weinig ongelukkig maken als ze zouden bedenken – en dit is een waarheid waar niet aan valt te tornen – dat hun kinderen, wat voor karakter ze ook door het lot gekregen hebben en wat voor moeite, toewijding en geld er ook aan hun opvoeding besteed wordt, door hun contact met de wereld, gesteld dat de dood niet tus-

senbeide komt, zo goed als zeker opgroeien tot slechte mensen. Misschien zou dit antwoord meer gegrond en logisch zijn dan dat van Thales die, toen Solon hem vroeg waarom hij niet trouwde, antwoordde door te wijzen op de zorgen van de ouders met het oog op de rampen en gevaren die hun kinderen bedreigen. Ik bedoel, het zou meer gegrond en logisch zijn geweest wanneer hij zich verontschuldigd had door te zeggen dat hij het aantal slechte mensen niet nog groter wilde maken.

XV

Chilo, die als een van de zeven wijzen van Griekenland beschouwd wordt, bepaalde dat iemand die over een grote lichaamskracht beschikte, plezierige omgangsvormen moest hebben teneinde, zo zei hij, anderen meer eerbied dan vrees in te boezemen. Bij mensen die door schoonheid, intelligentie of een andere op aarde erg begeerde eigenschap duidelijk superieur zijn aan de grote meerderheid, is vriendelijkheid, beminnelijkheid en om zo te zeggen nederigheid nooit overdreven. De fout immers waarvoor ze vergeving moeten vragen is maar al te ernstig, en de vijand die ze moeten verzoenen maar al te sterk en moeilijk te bestrijden. Hun fout is de superioriteit en hun vijand de afgunst. In de oudheid meenden de mensen dat zij, wanneer ze in welvaart en voorspoed verkeerden, zelfs de afgunst van de goden moesten verzoenen door met vernederingen, offers en vrijwillige straffen de bijna niet uit te delgen zonde van geluk en superioriteit uit te boeten.

GEDACHTEN

XVI

Al staat de schuldige en de onschuldige eenzelfde einde te wachten, zegt keizer Otho bij Tacitus, toch is het feit dat men verdient te sterven een bewijs van grotere kracht. Niet veel anders denken mijns inziens bepaalde mensen die, ondanks het feit dat ze door hun grootmoedigheid voor de deugd geboren zijn, wanneer ze eenmaal met de wereld in contact zijn gekomen en de ondankbaarheid, de onrechtvaardigheid en het schandelijk fanatisme van de mensen ten opzichte van elkaar en vooral ten opzichte van hen die deugdzaam leven ondervonden hebben, de kant van het slechte kiezen. Ze doen dit niet uit verdorvenheid noch door verkeerde voorbeelden verleid, zoals dat bij slappelingen het geval is, noch uit eigenbelang noch door een te grote begeerte naar de verachtelijke en ijdele aardse goederen en ten slotte ook niet omdat ze hopen dat ze zich op deze manier veilig kunnen stellen tegen de algemene slechtheid. Nee, ze doen het uit vrije keuze, om zich op de mensen te wreken, hun met gelijke munt te betalen en hen met hun eigen wapens te bestrijden. De slechtheid van deze personen is des te groter naarmate ze meer het gevolg is van ervaring met de deugd. En des te meer te duchten naarmate ze meer gepaard gaat – iets wat nogal eens voorkomt – met een grote geestelijke kracht en een soort van heroïsme.

XVII

Zoals gevangenen en kerkers vol mensen zitten die volgens hun eigen zeggen volkomen onschuldig zijn, zo worden openbare ambten en allerlei functies alleen maar bekleed door personen die daartoe tegen hun zin geroepen en gedwongen zijn. Het is vrijwel onmogelijk iemand te vinden die toegeeft

de straf die hij ondergaat verdiend te hebben, of de eer die hij geniet gezocht en gewild te hebben. En misschien is het laatste nog wel minder mogelijk dan het eerste.

XVIII

Ik zag in Florence iemand die als een trekbeest, zoals daar de gewoonte is, een kar vol rotzooi achter zich aan trok en onderweg met een zeer groot superioriteitsgevoel de mensen luidkeels beval opzij te gaan. Zo iemand lijkt mij de personificatie te zijn van veel mensen die boordevol trots anderen beledigen op grond van motieven die overeenkomen met het motief dat het superioriteitsgevoel bij die man veroorzaakte, namelijk het trekken van een kar.

XIX

Er is op de wereld een klein aantal mensen dat gedoemd is om het er in de contacten met anderen overal en altijd slecht af te brengen. Dit komt omdat ze, niet door hun gebrek aan ervaring of hun geringe kennis van het maatschappelijk leven maar door hun onbuigzaam karakter, niet in staat zijn een bepaalde rechtlijnigheid in de omgang los te laten, verstoken als ze zijn van het uiterlijk voorkomen en de op een of andere wijze leugenachtige en gemaakte omgangsvormen waarover alle anderen, ook zonder het te beseffen, en zelfs domme figuren, wél beschikken en dat in hen, ook voor hen zelf, zeer moeilijk is te onderscheiden van dat wat natuurlijk is. De mensen die ik bedoel worden omdat ze zichtbaar verschillend zijn van de rest als onaangepast beschouwd en zelfs door mensen die minder zijn dan zij geminacht en slecht behandeld. En

degenen die van hen afhankelijk zijn, luisteren weinig naar hen en gehoorzamen hun ternauwernood. Want allen beschouwen ze zich zelf als meer waard en ze kijken naar hen met een gevoel van superioriteit. Iedereen die met hen te maken heeft, probeert hen ten eigen bate te bedriegen en te benadelen, meer dan hij dat bij anderen zou doen, omdat hij meent dat het gemakkelijker gaat en ongestraft kan gebeuren. Ten gevolge hiervan worden zij van alle kanten op oneerlijke wijze benaderd en te pakken genomen en datgene waar ze recht op hebben, wordt hun betwist. Overal waar iets op het spel staat, moeten ze het loodje leggen, zelfs tegen personen die niet alleen qua verstand of andere innerlijke kwaliteiten ver onder hen staan, maar ook wat betreft die eigenschappen die de wereld meer kent en waardeert zoals schoonheid, jeugd, kracht, moed en ook rijkdom. Wát hun plaats in de maatschappij tenslotte ook is, ze kunnen niet de graad van achting bereiken die groenteboeren en sjouwers wél bereiken. En in zeker opzicht is dat juist. Want het is een flink gebrek of tekort in iemands karakter als hij niet in staat is om datgene aan te leren wat zelfs stommelingen met het grootste gemak aanleren, namelijk het vermogen dat volwassenen en kinderen op mensen doet lijken: als hij er niet toe in staat is, bedoel ik, ondanks alle mogelijke inspanningen. Want hoezeer deze mensen ook van nature geneigd zijn tot het goede, toch zijn ze, al hebben ze dan in het leven en in het menselijk doen en laten een beter inzicht dan vele anderen, niet beter zoals soms wel lijkt dan het geoorloofd is te zijn zonder de schande van deze betiteling te verdienen. En ze missen de omgangsvormen van de wereld, niet uit goedheid of uit vrije wil maar omdat elk verlangen en elke poging van hen om die omgangsvormen aan te leren schipbreuk lijdt. Zodoende rest hun niets anders dan zich neer te leggen bij hun lot en zich er vooral voor in acht te nemen dat ze de openhartigheid en de

natuurlijke manier van doen die hen eigen is niet verbergen of verdoezelen. Want nooit komen ze slechter voor de dag en worden ze meer belachelijk dan wanneer ze zich de normale gemaaktheid van de rest proberen eigen te maken.

XX

Als ik het talent had waarmee Cervantes Spanje gezuiverd heeft van de rage van de zogenaamde dolende ridders, zou ik een boek schrijven om Italië, of beter gezegd de beschaafde wereld, te zuiveren van een ziekelijk gebruik dat, de zachtmoedigheid van de huidige zeden in aanmerking genomen en misschien ook in ieder ander opzicht, niet minder wreed en niet minder barbaars is dan alle mogelijke resten van de onbeschaafdheid van de middeleeuwen die door Cervantes op de korrel zijn genomen. Ik heb het over het afkeurenswaardige gebruik om eigen literaire produkten voor anderen voor te lezen of te reciteren. Hoewel dit gebruik zeer oud is, was het toch in vroeger eeuwen een mistoestand die te dragen was omdat hij niet zoveel voorkwam. Maar vandaag de dag, nu iedereen literaire produkten maakt en het praktisch onmogelijk is om iemand te vinden die geen schrijver is, is het een plaag geworden, een openbare ramp en een nieuwe kwelling voor het mensdom. En het is geen schertsende opmerking maar de waarheid als ik zeg dat het maken van kennissen daardoor iets beangstigends is geworden en het hebben van vrienden iets gevaarlijks. Want er bestaat geen tijdstip en geen plaats waar je, al ben je je van geen kwaad bewust, niet bang moet zijn dat je wordt geattaqueerd en ter plaatse – of nadat je ergens anders heen gesleurd bent – aan de foltering wordt blootgesteld van het moeten aanhoren van eindeloze stukken proza of van duizenden verzen: niet meer onder het voor-